Upptäckten och koloniseringen av Amerika – Individ eller struktur?

DEL 1 – Columbus

Innehållsförteckning

Upptäckten och koloniseringen av Amerika – Individ eller struktur? 1

Christofer Columbus 1
Columbus fyra resor 2
Drivkrafter och personlighet som förklaring (aktör) 2
Uppfattningar om Columbus och spansk kolonisation under 1500-talet 3
Columbus och historiebruket 4

Strukturella förklaringar till upptäckter och kolonisation 5
Teknisk utveckling inom sjöfart och navigation och vapenteknologi 5
Osmanska rikets expansion och förändrade handelsvägar 5
Starkare kungamakter och konkurrens 5
Nyfikenhet, prestige och ära 6
Kristen mission och korstågsmentalitet 6

Sammanfattning 6

Källor på nätet 7

Upptäckten och koloniseringen av Amerika – Individ eller struktur?

Columbus och hans besättning siktade land den 12 oktober 1492 efter nästan två månader till sjöss. Vad de inte visste var att de närmade sig en för de flesta européer okänd kontinent. Hur många européer som tidigare hade varit i Amerika är omtvistat, men att Columbus inte var först vet vi. Leif Eriksson och andra nordbor från de grönländska bosättningarna besökte Nordamerika omkring år 1000.
Columbus stora bedrift var kanske därför inte att han nådde Amerika utan att han och hans besättning fann en användbar sjöväg, tur och retur, över Atlanten. Det krävde stor erfarenhet, skicklighet och kunskap om havet. Efter Columbus följde en strid ström av europeiska expeditioner som gjorde anspråk på territorier i Amerika för egen och sina staters räkning.

Var utvecklingen främst ett resultat av driftiga och modiga individer som Columbus? Eller var det starka ekonomiska, kulturella och politiska krafter som drev fram upptäcktsresorna och den efterföljande kolonisationen? Trots att Columbus egentliga mål var Asien fokuserar denna text på Amerika och framför allt koloniseringen av Karibien. När du har läst den ska du kunna diskutera upptäcktsfärder och kolonisering med hjälp av begreppen aktör (individ) och struktur.

Bild: Columbus stiger i land i Amerika. Målningen är från 1862 (länk).

Christofer Columbus

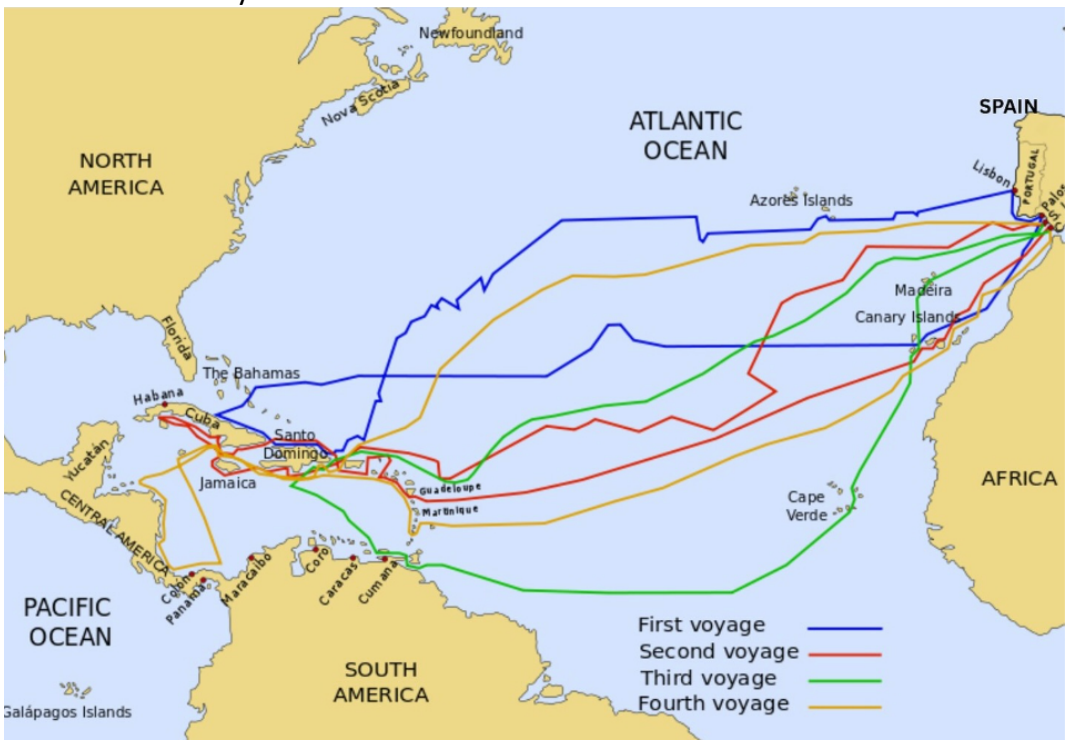
Den vanligaste uppfattningen är att Christofer Columbus föddes 1451 i den italienska republiken Genua. Han kom från enkla förhållanden och gick till sjöss redan i unga år. När hans mest berömda expedition lämnade Spanien i augusti 1492 var han en mycket erfaren sjöman i fyrtioårsåldern som genom egna resor hade lärt sig navigation, geografi samt Atlantens vindar och havsströmmar. Han hade bland annat seglat till nuvarande Ghana, de brittiska öarna och Island. Under dessa resor kan han ha kommit i kontakt med berättelser om drivved och land långt västerut, berättelser som antydde att det kunde finnas okända områden bortom Atlanten.
Han liksom alla någorlunda pålästa människor vid den tiden visste att jorden var rund, en kunskap som varit etablerad bland lärda sedan antiken. Däremot är det inte svårt att föreställa sig att vissa mindre

utbildade sjömän hade betydligt vagare uppfattningar om världens form och de faror som kunde finnas bortom de kända haven. Den avgörande frågan var därför inte om jorden var rund, utan hur stor den var och hur långt det egentligen var till Asien om man seglade västerut.

Columbus fyra resor

I augusti 1492 lämnade Columbus Spanien med tre skepp och seglade via Kanarieöarna västerut över Atlanten. Han nådde öar i Karibien, bland annat Bahamas och Hispaniola. Under de följande tio åren genomförde han sammanlagt fyra resor till Amerika. På kort sikt ledde resorna till att den spanska kronan gjorde anspråk på flera karibiska öar, anlade kolonier och grundade staden Santo Domingo på Hispaniola. Ännu viktigare var att en regelbunden förbindelse mellan Europa och Amerika etablerades, vilket skapade förutsättningar för fortsatt kolonisation och handel. Columbus själv dog i tron att han hade nått utkanterna av Asien, eller "las Indias", som han kallade området. Ett ganska oprecist geografiskt uttryck, men man kände till existensen av Kina, Japan och Indien även om de geografiska formerna och koordinaterna var dimmiga.

Karta: Columbus fyra resor 1492–1504

Drivkrafter och personlighet som förklaring (aktör)

Drevs Columbus av de rikedomar som kryddhandel, guld och senare slavhandel kunde ge? Förmodligen. Men i hans fall verkar även viljan att klättra socialt ha varit en viktig drivkraft. I överenskommelsen med det spanska kungaparet inför den första resan västerut förhandlade han till sig långtgående privilegier om expeditionen skulle lyckas; bland annat skulle han bli amiral över Oceaniska havet samt erhålla titlarna vicekonung och ståthållare över de områden han upptäckte. För Columbus verkar därför social prestige, politisk makt och ekonomiska möjligheter ha gått hand i hand.

Även religionen spelade en viktig roll. Columbus skrev vid flera tillfällen att han ville använda framtida rikedomar för att bidra till ett återerövrande av Jerusalem. Han såg det också som en uppgift att sprida kristendomen till de folk han mötte. För Columbus framstår därför både status och religiös övertygelse som viktiga drivkrafter bakom hans resor.

Hur var då Columbus som person? Källorna ger bilden av en målmedveten, uthållig och intellektuellt engagerad person som kunde hålla fast vid sina idéer trots stora motgångar. Samtidigt tycks han ofta ha tolkat omvärlden utifrån sina egna övertygelser och ambitioner. Många av de rådgivare som avvisade hans planer på en västlig sjöväg till Asien hade faktiskt rätt i sina invändningar. Columbus underskattade kraftigt jordens storlek och avståndet till Asien. Trots detta fortsatte han enträget att hävda att han hade nått ”Las Indias”.

Hans tid som guvernör på Hispaniola präglades av konflikter och klagomål från både kolonisatörer och representanter för kronan. Detta har fått historiker att ifrågasätta hans förmåga som administratör och ledare. Columbus framstår därför som en driven och envis person vars starka självförtroende hjälpte honom att genomföra sina resor, men som också kan ha gjort honom dogmatisk och ovillig att ompröva sina egna uppfattningar.

Uppfattningar om Columbus och spansk kolonisation under 1500-talet

Efter den tredje resan (1498–1500) hade läget på Hispaniola, den spanska kolonin, blivit mycket instabilt. Spanska nybyggare klagade på Columbus och hans bröders styre. Till Spanien kom rapporter om maktmissbruk, hårda straff, konflikter mellan kolonister och ledning samt allmänt kaos i kolonin. Klagomålen blev tillräckligt många för att kungaparet Ferdinand och Isabella skulle skicka en kunglig kommissarie med uppdrag att utreda situationen. I 1500-talets Spanien var synen på Columbus tvådelad, å ena sågs han som en skicklig och framgångsrik sjöfarare å andra sidan som en tveksam guvernör och ledare.

Karta som visar ursprungsbefolkningar i den karibiska ö-världen

För ursprungsbefolkningarna på öarna i Karibien var den spanska koloniseringen en katastrof, dels för att spanjorerna behandlade dem hänsynslöst, dels för att de saknade ett effektivt skydd mot den gamla världens sjukdomar som smittkoppor och mässling. De flesta ursprungsfolk i Karibien dog inte ut helt,

men deras samhällen kollapsade under 1500-talet. Många barn, ofta till spanska män och infödda kvinnor, integrerades i den framväxande koloniala befolkningen, vilket innebär att genetiska och kulturella spår finns kvar än idag. Den viktigaste orsaken till befolkningsminskningen var sannolikt epidemiska sjukdomar, men även tvångsarbete, våld, svält och att de traditionella samhällena kollapsade spelade stor roll.

De som tidigast kritiserade Columbus och de spanska kolonisatörerna ur ett moraliskt perspektiv var katolska präster och munkar som upprördes av att ”indianer” behandlades illa av kolonisatörerna. Munken Antonio de Montesinos kämpade och argumenterade för social rättvisa för ”indianer” och kan ses som en av de tidigaste människorättsaktivisterna i den nya världen. Hans kritik fick faktiskt gehör av kungaparet i Spanien och lagar stiftades för att skydda ursprungsbefolkningarna och att se till att de fick ta del av den katolska läran. En annan munk som tog djupa intryck av Montesinos kritik var Bartolomé de las Casas som kom till Hispaniola och Kuba i början av 1500-talet. Han blev jordägare på Kuba, men upprördes över hur ursprungsbefolkningen utnyttjades och förslavades. Las Casas argumenterade för universella mänskliga rättigheter och lyckades också med sina skrifter påverka lagstiftningen.

Ursprungsbefolkningarna, taínofolket och kariber, har inte lämnat några skriftliga källor från tiden, men man kan konstatera att de emellanåt tydligt visade vad de ansåg om spanjorernas erövring. Flera större uppror och gerillaliknande motstånd mötte spanjorerna, men många försökte också fly från tvångsarbete och underkastelse till mer oländiga delar av Karibien. En underhållande, men anekdotisk, berättelse är taínorebelledaren **Hatuey** som blev tillfångatagen och avrättad 1512. Inför sin död, ska han ha fått frågan om han ville bli kristen. Han ska då ha frågat om spanjorerna också kom till himlen och, när svaret blev ja, förklarade han att han hellre avstod från att komma dit. Oddsen för att upproren skulle lyckas var i det långa loppet dåliga.

Columbus och historiebruket

I slutet av 1700-talet sökte det nya USA efter egna mytiska historiska hjältar. Hjältarna skulle helst inte vara britter. I det sammanhanget passade Columbus den nya republiken väl, trots att han faktisk aldrig satte sin fot i Nordamerika och det blivande USA. Spåren är många: Columbia University, District of Columbia, South Carolinas delstatshuvudstad Columbia. Hajpen avtog inte och sedan början på 1900-talet är Columbus-dagen en nationell helgdag. I och med att många italienare emigrerade till USA i slutet av 1800-talet fick intresset för delvis nya dimensioner. Italienare utsattes inte sällan för våld och fördomar och Columbus blev då en symbol för inkludering. Idag är det många i USA som anser att Columbusdagen är förlegad och mest en symbol för kolonialt förtryck och i stället firar **Ursprungsbefolkningarnas dag 12 oktober**. I stora delar av Latinamerika har dagen tidigare uppmärksammats men idag är det vanligare att man firar de för-columbianska kulturerna och folken. I Spanien är han av förklarliga skäl inte förkastad även om man där mer ser Columbus som en del i framväxten av det spanska imperiet.

I framför allt USA har många Columbus-statyer vandaliserats, inte minst under Black-lives-matters-demonstrationerna 2020 och i flera städer har myndigheterna tagit bort statyer. Kanske för att föregå eller tillmötesgå demonstranter och opinion? Minnet av Columbus är alltså en kontroversiell fråga. Ibland kanske han lastas för väl mycket? Exempelvis får väl sjukdomarna, som skördade flest offer, ses som en ofrivillig konsekvens och man bör nog inte göra Columbus ensam ansvarig för hela den koloniala processen, men det finns starka samtida källor som visar att han själv var involverad i förslavning, tvångsarbete och ett brutalt styre på Hispaniola. Idag är inte sällan upprorsledarna mot Columbus och de spanska conquistadorerna större hjältar. Rebelledare som **Anacaona** och **Hatuey** betraktas idag som föregångare till senare tiders avkolonisering av Karibien och Latinamerika. Columbus våghalsiga expedition 1492 fick långtgående konsekvenser.

Strukturella förklaringar till upptäckter och kolonisation

Teknisk utveckling inom sjöfart och navigation och vapenteknologi

Från medeltidens koggar hade skeppen utvecklats på flera sätt. De nya karavellerna och karackerna hade både god lastkapacitet och sjöegenskaper som gjorde dem lämpliga för långa resor över världshaven. I Columbus första expedition var två av de tre skeppen karaveller, relativt små fartyg som var lätta att manövrera vid utforskning av nya kuster. Man hade också utvecklat riggning och segeltyper som gjorde det lättare att kryssa mot vinden. Samtidigt förbättrades kartor, kompasser och navigationsmetoder, vilket gjorde långa havsresor säkrare. Karaveller kunde dessutom byggas relativt billigt.

Bättre och mer avancerade vapen var en förutsättning för att Columbus skulle få fotfäste i den Karibiska ö-världen och att senare expeditioner inåt land i Amerika skulle lyckas. Det är lätt att förstå att skjutvapen som kanoner och hakebössor gav ett övertag, men lika viktiga var ofta armborst, och rustningar och svärd av stål när spanska conquistadorer ställdes mot krigare som slogs med klubbor, spjut och skyddades av bomullsvadderade kläder. Européernas tränade jakthundar och hästar, som inte fanns i Amerika, var också en viktig militär resurs som ofta skrämde motståndarna. Historikern Camilla Townsend liknar de militärteknologiska skillnaderna mellan spanska conquistadorer och azteker med att renässanskrigare ställdes mot forntidens sumerer (s. 98).

Osmanska rikets expansion och förändrade handelsvägar

Handelsvägarna från Asien till Europa öppnades betydligt med högmedeltidens korsfararstater i Outremer. De europeiska furstehusen och hoven vande sig vid exotiska kryddor och vackra sidentyger. Det som en gång fått korsfarare att ropa ”Deus Vult” och bege sig till Jerusalem – Bysans bön om hjälp mot muslimska turkiska seldjuker fick handelsvägarna drygt 350 år senare att stramas åt. Osmanerna intog Konstantinopel 1453 och inom loppet av 60–70 år dominerande de områdena mellan Asien och Europa. Det Osmanska riket såg till att lägga avgifter på den lukrativa handeln, vilket ledde till allt högre priser i Europa. Italienska handelsstäder som Genua och Venedig tvingades delvis söka nya vägar till inkomster – bland annat leta efter nya handelsvaror, som exempelvis slavar, och inte minst började man blicka västerut. Portugal och Spanien (Kastilien och Aragonien) som under medeltiden var perifera makter utforskade möjligheterna i Atlanten. Portugal sökte komma förbi de Osmanskkontrollerade vägarna till Asien genom att runda Afrika och den vägen ta sig till Indiska Oceanen och kryddhandeln, något man lyckades med i slutet av 1400-talet. Spanjorerna kom efter Granadas fall och Columbus att satsa på vägen västerut och nya rikedomar, framför allt guld och silver. Handelsintressen, konkurrensen mellan stater och en ny geopolitisk verklighet fick alltså européerna att söka sig både söderut och västerut.

Starkare kungamakter och konkurrens

I Europa var konkurrensen om makt och skatter mellan högadeln, furstar, kungar, kyrkan och republiker mördande. Inget imperium hade helt kunnat ta makten över Europa sedan Karl den stores dagar. Från senmedeltiden och framåt växer emellertid allt starkare centralmakter, oftast i form av en kungamakt, fram som bland annat gynnas av den militärtekniska utvecklingen med kanoner som kan pulverisera adelns medeltida borgar. Länder som Frankrike, England och förstås Spanien och Portugal börjar få allt

tydligare konturer. Den maktkoncentrationen underlättade investeringar i riskprojekt som exempelvis dyra sjöexpeditioner till fjärran länder. De nya alltmer självsäkra kungarikena Spanien och Portugal tävlade om en plats i solen. Om Portugal nådde Asiens kryddmarknader ville Spanien hitta andra rikedomar längre västerut. England, Frankrike och Nederländerna försökte senare att komma i kapp. Gissar att kalla krigets rymdkapplöpning påminner om den tidigmoderna konkurrensen om upptäckter, hamnar och kolonier.

Nyfikenhet, prestige och ära

Även om enskilda sjöfarare som Columbus drevs av nyfikenhet och viljan till ära behövde de en stat som dels kunde bekosta skepp och utrustning, dels hävda rätten till exempelvis nya territorier. Annars kunde man snart förlora det man med stor möda funnit och tagit. För en kungamakt kunde ett vidsträckt handelsnätverk eller kolonier ge prestige och ekonomiska inkomster. Porträtt av monarker från tiden visar inte sällan rekvisita och symboler som anspelar på maritima upptäckter och kolonier. Samtidigt låg utforskandet av världen i tiden på fler sätt. Kyrkans världsbild utmanades av personer som **Copernicus** och **Galileo Galilei** som utforskade solsystemet. Upptäckarglädje på flera fronter med andra ord. Oavsett vad som kom först kan man se en viss kontinuitet i kungarnas och kejsarnas historia: ett imperium ger prestige. Fråga vilken romersk eller persisk kejsare som helst.

Kristen mission och korstågsmentalitet

Att sprida den (rätta) kristna tron var en central drivkraft för många under tidsperioden. Drottning Isabella I av Spanien var djupt troende och drev på för att omvändandet av hedningar till kristendomen skulle vara ett prioriterat mål för den spanska politiken i Amerika. Portugiserna som utbildade allt bättre sjömän som till slut nådde dagens Indien och Indonesien drevs inte endast av jakten på handel och rikedomar sökte den mytomspunne Johannes Prästen, ett kristet kungarike bortom Europa och de muslimska länderna. På den iberiska halvön var korstågsmentaliteten stark. Det sista muslimska sultanatet i södra Spanien, Granada, besegrades 1492 och inkorporerades i det nya Spanien. Judar och muslimer tvingades därefter konvertera eller migrera. Den spanska kronan hade ambitionen att vara kristenhetens ledare och förnyare. Conquistadorer som Columbus och **Cortés** gav Amerikas städer och öar namn som **San Salvador** (Frälsaren), **Santiago** (Sankt Jakob, Spanien skyddshelgon), **Trinidad** (Treenigheten). Världen skulle inte bara erövras för Spanien utan också för Gud.

Sammanfattning

Upptäckten och koloniseringen av Karibien i Amerika kan förklaras med hjälp av både aktörs- och strukturperspektiv. Christofer Columbus var en erfaren sjöman som drevs av viljan till rikedom, status, makt och religiös ära. Genom sina fyra resor över Atlanten skapade han en varaktig förbindelse mellan Europa och Amerika. Hans målmedvetenhet och envishet var viktiga faktorer bakom expeditionernas genomförande.

Samtidigt hade Columbus inte lyckats utan de strukturella förändringar som präglade Europa. Fartyg, kartor och navigationskunskaper hade utvecklats under lång tid och gjorde långa sjöresor möjliga. Starka kungamakter kunde finansiera kostsamma expeditioner, medan konkurrensen mellan Spanien och Portugal drev på jakten efter nya handelsvägar och rikedomar. Osmanska rikets kontroll över viktiga handelsleder ökade intresset för alternativa vägar till Asien. Religionen spelade också en viktig roll genom missionstanken och korstågstraditionen. Europas militära

teknik gav dessutom viktiga fördelar under erövringen av nya områden. Koloniseringen fick stora konsekvenser för Amerikas ursprungsfolk, som drabbades av sjukdomar, våld och tvångsarbete. För att förstå varför Amerika koloniserades måste man därför studera både enskilda aktörer och de ekonomiska, politiska, tekniska och religiösa strukturer som formade utvecklingen.

Källor på nätet

Artiklar

Nationalencyklopedin, Christofer Columbus. https://www.ne.se/uppslagsverk/skola/avancerad/christofer-columbus (hämtad 2026-10-29), NE Nationalencyklopedin AB

Smithsonian magazine, Breaking down United states historical obsession with Christopher Columbus. https://www.smithsonianmag.com/history/breaking-down-united-states-historical-obsession-christopher-columbus-180956887/ (hämtad: 2026-10-28)

Wikipedia, Leyes de Burgos. https://es.wikipedia.org/wiki/Leyes_de_Burgos (hämtad: 2026-10-28) Lagar från 1513 som skulle skydda indianernas intressen.

Poddar

The Rest is History: https://therestishistory.com/series/columbus Serien består av 4 timslånga avsnitt.